

Kultura i imperijalizam, Edvard V. Said

Uvod u knjigu

Pet-šest godina nakon što je Orijentalizam 1978. bio objavljen počeo sam sabirati ideje o općem odnosu kulture i imperije koje su mi postale jasnije dok sam pisao tu knjigu. Prvi rezultat je bio niz predavanja koje sam 1985. i 1986. držao na univerzitetima u Sjedinjenim Državama, Kanadi i Engleskoj. Ta predavanja čine jezgro ovog rada, koji me od tog vremena stalno zaokuplja. Značajan broj znanstvenih istraživanja u antropologiji, historiji i regionalnim studijama znatno je unaprijedio raspravu koju sam pokrenuo u Orijentalizmu, knjizi ograničenoj na Bliski Istok. Ovdje pokušavam proširiti moju argumentaciju, kako bih dao generalni opis odnosa između modernog metropolskog Zapada i njegovih prekomorskih teritorija.

Koji je ne-bliskoistočni materijal ovdje korišten? Europsko pisanje o Africi, Indiji, dijelovima Dalekog Istoka, Australiji i Karibima; te afrikanističke i indijanološke diskurse, kako ih neki nazivaju, ja vidim kao dio općeg europskog nastojanja da se upravlja dalekim zemljama i narodima; zato ih dovodim u vezu s orijentalističkim opisom islamskog svijeta, kao i onim posebnim načinom na koji Europa predstavlja Karibske otoke, Irsku i Daleki Istok. Ono što u tim diskursima posebno pada u oči jesu retoričke figure koje neprestano susrećemo u opisu “misterioznog Istoka”, stereotipi o “afričkom (ili indijskom, ili irskom, ili jamaičkom, ili kineskom) duhu”, uvjerenje da je primitivnim ili barbarskim narodima donesena civilizacija, zahtjev, koji se uznemirujuće često izražava, da treba šibom, ili smrću, ili robijom, kažnjavati kad se “oni” dobro ne ponašaju, ili kad se bune, jer “oni” uglavnom jedino razumiju silu i nasilje; “oni” nisu kao “mi”, i zbog toga zaslužuju da se njima upravlja.

Međutim, dolazak Bijelca je svugdje u neeuropskom svijetu izazivao neku vrstu otpora. Ono što sam izostavio u Orijentalizmu bile su te reakcije na zapadnjačku dominaciju, koje su kulminirale u velikom pokretu dekolonizacije širom Trećeg Svijeta. Uporedo s oružanim otporom, u zemljama tako različitim kao što je bio Alžir u 19. stoljeću, kao Irska i Indonezija, gotovo svugdje je dolazilo i do značajnih pokušaja kulturnog otpora, isticanjem nacionalnog identiteta, a u političkoj sferi stvaranjem udruženja i stranaka, čiji je glavni cilj bio samoodređenje i nacionalna nezavisnost. Nije bio nijedan slučaj da se u imperijalnom susretu naspram aktivnog zapadnjačkog došljaka nalazio pokorni ili inertni domorodac; uvijek je dolazilo do nekog oblika aktivnog otpora, i u ogromnoj većini slučajeva taj je otpor na kraju dovodio do pobjede.

Ta dva činioca – generalni svjetski oblik imperijalne kulture i historijsko iskustvo otpora

imperiji – čine da ova knjiga nije puki nastavak Orijentalizma, već pokušaj da se postigne nešto više. I u toj i u ovoj knjizi naglašavam nešto što na prilično uopćen način nazivam “kultura”. Onako kako je ja upotrebljavam, “kultura” konkretno znači dvije stvari. Prije svega, ona označava sve one praktične djelatnosti, kao što su umjetnosti deskripcije, komunikacije i reprezentacije, koje su relativno autonomne u odnosu na ekonomske, socijalne i političke sfere i koje često imaju estetsku formu, s užitkom kao jednim od svojih osnovnih ciljeva. U to, naravno, ulazi i sva riznica popularnih predodžbi o dalekim krajevima svijeta, kao i specijalistička znanja koja priskrbljuju znanstvene discipline kao što su etnografija, historiografija, filologija, sociologija i književna historija. Pošto sam se ovdje usredsredio isključivo na moderne zapadne imperije devetnaestog i dvadesetog stoljeća, obratio sam posebnu pažnju na takve kulturne forme kakav je roman, koji je, uvjeren sam, igrao izvanredno značajnu ulogu u formiranju imperijalnih stavova, pogleda i iskustava. Ne mislim da je samo roman bio značajan, ali smatram da je on estetski predmet čija je veza s ekspanzivnim društvima Britanije i Francuske posebno zanimljiva za izučavanje. Prototip modernog realističkog romana je Robinson Crusoe, a svakako nije slučajno što on govori o jednom Europejcu koji stvara svoj posjed na dalekom, neeuropskom otoku.

Veliki dio novije kritike koncentrira se na narativnu književnost, a ipak se malo pažnje obraća njenom mjestu u historiji imperijalnog svijeta. Čitaoci ove knjige brzo će otkriti da narativ ima presudan značaj u mojoj raspravi, jer moja je osnovna teza da je narativ u središtu svega onoga što su istraživači i pisci govorili o stranim i dalekim krajevima svijeta; osim toga, on je postao i metod kojim kolonizirani narodi dokazuju svoj vlastiti identitet i postojanje svoje vlastite historije. Glavna bitka u imperijalizmu vodi se, naravno, oko zemlje; ali kad je dolazilo do toga ko posjeduje zemlju, ko ima pravo da je naseljava i radi na njoj, ko je održava, ko je preuzima i ko sad planira njenu budućnost – ta se pitanja odražavaju, zastupaju i za izvjesno vrijeme čak presuđuju u obliku narativa. Kao što je jedan kritičar sugerirao, i same nacije su naracije. Moć da se pripovijeda, ili da se blokira nastanak drukčijih pripovijesti, veoma je značajna za odnos kulture i imperijalizma, ona konstituira jednu od glavnih veza među njima. Što je najvažnije, velike priče o emancipaciji i prosvjećenju mobilizirale su narode u kolonijalnom svijetu da se dignu i zbače imperijalnu potčinjenost; u tom procesu i mnogi su Europljani i Amerikanci bili podstaknuti tim pričama i njihovim protagonistima da se i sami bore za novi veliki narativ o jednakosti i sveopćoj ljudskoj zajednici.

Osim toga, a gotovo da to i ne treba naglašavati, “kultura” je pojam koji uključuje element rafiniranosti i uzvišenosti, ona je rezervoar onog najboljeg što se u jednom društvu kao znanje i mišljenje izgradilo, kao što je to govorio Matthew Arnold 60-ih godina XIX st. Arnold je vjerovao da kultura ublažava, ako već i sasvim ne neutralizira, pogubno djelovanje modernog, agresivnog, merkantilnog i brutalizirajućeg urbanog života. Vi čitate Dantea ili Shakespearea s namjerom da idete u korak s onim najboljim što se zna i misli, da vidite sebe, svoj narod, društvo i tradiciju u najboljem svjetlu. S vremenom, kultura se povezuje, često na agresivan način, s nacijom ili državom; ona “nas” razlikuje od “njih”, gotovo uvijek s izvjesnim stupnjem ksenofobije. Kultura u ovom smislu je izvoriste identiteta, ali je ona u tome prilično borbena, kao što pokazuju nedavni “povraci” kulturi i tradiciji. Ti “povraci” su

praćeni rigoroznim kodeksom intelektualnog i moralnog ponašanja, suprotstavljenog toleranciji, koja se povezuje s relativno liberalnim filozofijama kao što su multikulturalizam i hibriditet. U nekadašnjem koloniziranom svijetu ti su “povraci” proizveli različite oblike religioznog i nacionalističkog fundamentalizma.

U tom drugom smislu kultura je vrsta pozornice na kojoj se sukobljavaju različiti politički ciljevi. Daleko od toga da predstavlja mirno područje apolonijske otmjenosti, kultura može čak biti i bojno polje, na kojem se ti međusobno suprotstavljeni ciljevi objelodanjuju. To postaje očigledno kad se sjetimo da se, na primjer, od američkih, francuskih ili indijskih studenata, koji su poučavani da čitaju svoje nacionalne klasike prije nego druge, očekuje da visoko cijene i lojalno, često i nekritički, slave svoj narod i svoju tradiciju, a omalovažavaju ili napadaju druge.

Problem s tom idejom kulture je što ona traži ne samo poštivanje vlastite kulture već i shvatanje da je ona na neki način odvojena od svakidašnjeg svijeta, jer ga, tobože, transcendirira. Sljedstveno tome, većina onih koji se profesionalno bave humanističkim znanostima nije u stanju uspostaviti vezu između dugotrajnih, nevjerovatno surovih postupaka u praksi kakvo je ropstvo, kolonijalističko i rasističko ugnjetavanje i imperijalno potčinjavanje, na jednoj strani, i poezije, književnosti i filozofije u društvu koje upražnjava takvu praksu, na drugoj strani. Jedna od teških istina koje sam otkrio radeći na ovoj knjizi jeste da je vrlo malo britanskih ili francuskih umjetnika kojima se divim dovodilo u pitanje ideje o “podređenim” ili “inferiornim” rasama, ideje koje su zvaničnici koji su upravljali Indijom ili Alžiirom sprovodili u praksi kao nešto samo po sebi razumljivo. Ali to su bile opće prihvaćene ideje, i one su kroz cijelo devetnaesto stoljeće podstrekavale imperijalno osvajanje teritorija u Africi. Dok su razmišljali o Carlyleu ili Ruskinu, ili čak o Dickensu i Thackerayu, kritičari su, vjerujem, u drugi plan stavljali ideje koje su ti autori izražavali o kolonijalnoj ekspanziji, inferiornim rasama, ili “nigerima”, smatrajući da te ideje spadaju u jednu posebnu sferu, odvojenu od uzvišene sfere kulture, kojoj ti autori “stvarno” pripadaju i u kojoj su stvarali svoja “stvarno” značajna djela.

Kultura zamišljena na taj način postaje zaštićeni zabran: ostavi politiku pred vratima prije nego što uđeš! Kao neko ko je sav svoj profesionalni život proveo predavajući književnost, a koji je odrastao u kolonijalnom svijetu od prije Drugog svjetskog rata, smatrao sam izazovom da kulturu ne vidim na taj način – to jest antiseptički izolovanu od njenih svjetskih afilijacija – već kao izvanredno raznovrsno područje stvaralačkih napora. Romane i druge knjige koje ovdje razmatram ja analiziram prije svega zato što ih smatram vrijednim djelima umjetnosti i učenosti, u kojima i ja i mnogi drugi čitaoci nalazimo užitak i iz kojih izvlačimo korist. A zaista je izazovno povezati ta djela ne samo s tim užitkom i s tom korišću već i s onim imperijalnim procesom čiji su očit i nezatajiv dio; radije nego da osuđujem ili ignoriram njihovo učešće u onome što je bila neupitna stvarnost njihovog vremena, ja smatram da ono što naučimo o ovom dosad zanemarenom njihovom aspektu istinski unapređuje naše čitanje i razumijevanje tih djela.

Da nešto malo više kažem o tome što pri tome imam na umu, služeći se primjerom dva dobro

poznata i zaista velika romana. Dickensova Velika očekivanja (1861) su prvenstveno roman o samoobmanjivanju, o Pipovom uzaludnom nastojanju da postane gentleman bez velikog truda i bez aristokratskih izvora prihoda koje takva uloga traži. Ranije u životu on je pružio pomoć jednom robijašu, Abelu Magwitchu, koji, nakon što je deportiran u Australiju, uzvraća svom mladom dobročinitelju slanjem velikih suma novca; pošto mu advokat pri isporuci tog novca nije ništa otkrio, Pip je došao do uvjerenja da je njegov patron jedna starija dama, Miss Havisham. Magwitch se kasnije ilegalno pojavljuje u Londonu, ali ga Pip ne prima s dobrodošlicom, jer mu sve oko tog čovjeka miriše na delinkvenciju i neugodnosti. Na kraju, međutim, Pip se miri s Magwitchem i sa stvarnošću: Magwitcha – progonjenog, uhvaćenog i na smrt bolesnog – on konačno prihvata kao svog poočima, a ne kao nekoga koga se treba odreći i odbaciti, mada se Magwitch zapravo ne može prihvatiti, jer je iz Australije, kažnjeničke kolonije koja je osnovana radi rehabilitacije, ali ne i repatrijacije deportiranih engleskih kriminalaca.

Većina, ako ne i sva tumačenja ovog izvanrednog djela stavljaju ga u onaj okvir britanske književnosti u kojem se govori o historiji metropole; ja, međutim, smatram da se on odnosi na obuhvatniju i dinamičniju historiju nego što takva tumačenja to dopuštaju. Dvije novije knjige – magistralna studija *The Fatal Shore* (“Fatalna obala”) Roberta Hughesa i briljantno spekulativno djelo *The Road to Botany Bay* (“Put za Zaljev Botany”) Paula Cartera – otkrile su nam bogatu historiju fantazija i iskustva Australije, “bijele” kolonije, kakva je i Irska; a u tu historiju Magwitch i Dickens ulaze ne kao njene puke koincidentne reference, već kao učesnici, koji kroz roman dovode do izražaja jedno mnogo starije i šire iskustvo, nastalo u odnosima Engleske i njenih prekomorskih teritorija.

Australija je osnovana kao kažnjenička kolonija krajem osamnaestog stoljeća uglavnom zato da bi Engleska mogla deportirati nepopravljivi i neželjeni višak populacije kriminalaca u mjesto koje je na mapu stavio kapetan Cook, a koje je trebalo da nadomjesti kolonije izgubljene u Americi. Potjera za profitom, izgradnja imperije i ono što Hughes zove društveni apartheid stvorili su modernu Australiju, koja se do vremena kad se Dickens prvi put, četrdesetih godina, za nju zainteresirao (u Davidu Copperfieldu Wilkins Micawber sretno u nju emigrira) razvila u profitabilnu zemlju s nekom vrstom “slobodnog sistema”, u kojem radnici mogu uspjeti ako im se to dozvoli. Ali u Magwitchu -

Dickens je povezo nekoliko struja koje čine englesko percipiranje robijaša deportiranih u Australiju. Oni tamo mogu uspjeti, ali se, u pravom smislu, ne mogu vratiti. Oni mogu izdržati kaznu za svoje zločine u tehničkom, pravnom smislu, ali ono što tamo ispaštaju čini ih permanentnim autsajderima. Može im biti oprosteno – ali samo dotle dok ostaju u Australiji.¹

Carterovo proučavanje onoga što on zove specijalna historija Australije nudi nam i drukčiju verziju tog iskustva. U njoj istraživači, robijaši, etnografi, profiteri, vojnici stvaraju mapu ogromnog i relativno nenaseljenog kontinenta, ali svak u diskursu koji protjeruje, raseljava, ili, pak, inkorporira druge. Zato Botany Bay prije svega predstavlja prosvjetiteljski diskurs o putovanjima i otkrićima, a onda i skup putnika-pripovjedača (uključujući Cooka) čije riječi,

mape i intencije sve više uvećavaju strane teritorije i postepeno ih pretvaraju u “dom”. Carter je pokazao kako bliskost benthamitske organizacije prostora (koja je proizvela grad Melbourne) i očiglednog nereda australijske divljine ostvaruje jednu optimističku transformaciju socijalnog prostora, koja je 40-tih godina 19. stoljeća proizvela Elysium za aristokraciju i Eden za radnike.² Ono kako je Dickens vidio Pipa, Magwitchevog “londonskog gentlemana”, otprilike odgovara onom kako je Engleska blagonaklono gledala na Australiju: jedan socijalni prostor autorizirao je drugi.

Ali Velika očekivanja nisu pisana s interesom za autentično australijsku priču kao knjige Hughesa i Cartera; taj roman ne pretpostavlja, niti predviđa tradiciju australijske književnosti, koja je, u stvari, nastala kasnije, s djelima Davida Maloufa, Petera Careya i Patricka Whitea. Zabrana stavljena na Magwitchev povratak nije samo kaznena već i imperijalna: podanici su mogli biti deportirani u mjesto kakvo je Australija, ali im nije mogao biti odobren “povratak” u prostor metropole, koji je, kao što svjedoče svi Dickensovi romani, precizno isparceliran i naseljen po hijerarhiji koja je određena za stanovnike metropole. Na jednoj strani, dakle, tumači kao Hughes i Carter daju puniju sliku o jedva primjetnom prisustvu Australije u britanskoj književnosti devetnaestog stoljeća, ističući cjelovitost i posebni integritet australijske historije, koja je u dvadesetom stoljeću postala nezavisna od historije Britanije; na drugoj strani, međutim, pažljivo čitanje Velikih očekivanja mora dovesti do ovog zapažanja: nakon što je Magwitch takoreći okajao svoje grijeha i nakon što je Pip skrušeno priznao svoj dug tom starom, ogorčenom i osvetoljubivom odbjeglom robijašu, Pip je doživio slom, a onda se podigao i vratio u život, i to u dva eksplicitno pozitivna smisla. Pojavljuje se novi Pip, od starog Pipa manje opterećen lancima prošlosti, u liku dječaka koje se također zove Pip; stari Pip, pak, kreće u novi život sa svojim drugom iz djetinjstva Herbertom Pocketom, ali ovog puta ne kao gospodski dokoličar već kao vrijedni trgovac na Istoku, dakle tamo gdje su druge britanske kolonije nudile neku vrstu normalnosti koju nije nudila Australija.

Tek što je Dickens izišao na kraj s Australijom, javlja mu se jedna druga struktura pogleda i mišljenja, koja sada ukazuje na britanske imperijalne veze – kroz trgovinu i putovanja - s Orijentom. U svojoj novoj karijeri kao kolonijalni poslovni čovjek Pip nije neka izuzetna figura, jer skoro svi Dickensovi biznismeni, ćudljivi rođaci i strašni stranci imaju prilično normalne i sigurne veze s imperijom. Ali tek posljednjih godina te su veze privukle pažnju interpretatora. Nova generacija znanstvenika i kritičara – djeca dekolonizacije u nekim slučajevima, kao i oni koji su imali koristi od razvitka ljudskih sloboda u vlastitoj zemlji (kao što su polne, religiozne i rasne manjine) – nalazi u velikim tekstovima zapadne književnosti trajni interes za ono što se smatralo nižim svijetom, naseljenim nižim ljudima druge boje kože, koji se prikazivao otvorenim za interveniranje svakojakih Robinsona Crusoea.

Do kraja devetnaestog stoljeća imperija u književnosti više nije prisutna samo kao sjenka, niti je oličena u tako nepoželjnoj pojavi kao što je odbjegli robijaš. U djelima pisaca kakvi su Conrad, Kipling, Gide i Loti ona je postala centralna zona interesa. Conradov Nostromo (1904) – moj drugi primjer – događa se u nekoj centralnoameričkoj republici, koja je nezavisna (za razliku od afričkog i istočnoazijskog kolonijalnog miljea ranije književnosti), a

u kojoj zbog njenih velikih rudnika srebra dominiraju strani interesi. Za suvremenog Amerikanca najinteresantniji aspekt tog djela je Conradovo proročanstvo: on predviđa nezaustavljive nemire i 'lošu vladavinu' u latinoameričkim republikama (upravljanje njima, kaže on, citirajući Bolivara, liči na oranje mora) i ukazuje na specifičan sjevernoamerički način utjecaja na prilike u tim zemljama, koji je presudan, a jedva uočljiv. Holroyd, financijer iz San Francisca, koji podržava Charlesa Goulda, britanskog vlasnika rudnika u San Tomeu, upozorava svog štićenika da "mi" kao investitori "ne želimo biti uvučeni u velike nevolje".
Ipak,

Mi možemo sjediti i mirno posmatrati. Naravno, jednog dana mi ćemo stupiti na scenu. To je sigurno. Ali nema potrebe za žurbom. I samo vrijeme radi za najveću zemlju na cijelom božijem svijetu. Naše će se riječi slušati u svemu – industriji, trgovini, pravu, novinarstvu, umjetnosti, politici i religiji, od Cape Horna sve do Surith's Sounda, pa i dalje, ako se nešto vrijedno posjedovanja pojavi na Sjevernom Polu. A onda ćemo polako pod kontrolu staviti i najudaljenije otoke i sve kontinente na zemlji. Mi ćemo voditi svjetske poslove bez obzira da li se to svijetu dopadalo ili ne. Svijet to ne može spriječiti – a ni mi, pretpostavljam.³

Skoro svu retoriku "novog svjetskog poretka" koju američka vlada objavljuje od kraja "hladnog rata" – s njenim napadnim samozadovoljstvom, s neskrivenim trijumfalizmom, s proklamacijama svoje velike odgovornosti – mogao je formulirati još Conradov Holroyd: mi smo u svemu prvi, mi imamo obavezu da budemo lideri, mi branimo slobodu i poredak, i tako dalje. Nijedan Amerikanac nije imun od takve strukture osjećanja, a o implicitnom upozorenju koje je sadržano u Conradovim portretima Holroyda i Goulda rijetko je ko pisao, valjda zato što retorika moći isuviše lako proizvodi iluziju benevolentnosti kad je nalazimo u imperijalnom miljeu. A to je ona retorika čija je najporaznija karakteristika to što je već bila upotrijebljena, i to ne jednom (od strane Španije i Portugala), već, u modernom vremenu, zaglušno jako i učestalo, od strane Britanaca, Francuza, Belgijanaca, Japanaca, Rusa, a sad i Amerikanaca.

Ipak, bilo bi nepotpuno čitati Conradovo remek-djelo prosto kao rano predviđanje onoga što vidimo da se događa u Latinskoj Americi u dvadesetom stoljeću s njenim United Fruit Companies, pukovnicima, oslobodilačkim snagama i plaćenicima koji su financirani od Amerike. Conrad je preteča onih zapadnjačkih pogleda na Treći Svijet koje nalazimo u djelima romansijera tako različitih kao što su Graham Greene, V. S. Naipaul i Robert Stone, teoretičara imperijalizma kao Hannah Arendt i putopisaca, filmskih stvaralaca i kritičara čija je specijalnost da nam predočavaju ne-europski svijet radi analize i ocjenjivanja ili radi zadovoljavanja ukusa za egzotičnost kod europske i sjevernoameričke publike. Pa ako je istina da je Conrad s ironijom prikazivao kako je imperijalizam britanskih i američkih posjednika rudnika srebra u San Tomeu osuđen na propast zbog vlastitih pretencioznih i neostvarivih ambicija, istina je i to da je on svoj roman pisao kao čovjek čiji je zapadnjački pogled na nezapadni svijet bio tako duboko ukorijenjen da ga je to činilo slijepim za druge historije, druge kulture, druge aspiracije. Sve što je Conrad bio u stanju vidjeti je svijet kojim potpuno dominira atlantski Zapad, svijet u kojem svako suprotstavljanje Zapadu samo potvrđuje njegovu zloćudnu moć. Ono što Conrad nije mogao vidjeti je alternativa toj surovoj

tautologiji. On nije mogao razumjeti da se i u Indiji, Africi i Južnoj Americi odvija život i razvija kultura čiji integritet nije potpuno pod kontrolom gringo imperijalista i onih koji hoće da reformiraju ovaj svijet, a nije mogao ni vjerovati da anti-imperijalistički pokreti nisu svi potkupljivi i potplaćeni od onih koji u Londonu ili Washingtonu vuku konce.

Ova velika ograničenja vizije karakteristična su za sam Nostromo kao i za ličnosti i fabulu u njemu. Conradov roman sadrži onu istu paternalističku aroganciju imperijalizma kojoj se podsmjehuje u ličnostima kakve su Gould i Holroyd. Kao da Conrad kaže: “Mi, Zapadnjaci, odlučujemo ko je od domorodaca dobar a ko loš, jer svi oni postoje samo na osnovu našeg priznavanja. Mi smo ih stvorili, mi smo ih naučili govoriti i misliti, a kad se pobune, oni samo potvrđuju naše uvjerenje da su budalasta djeca, koju lako vara poneko od njihovih zapadnjačkih gospodara.” To je u stvari ono što Amerikanci osjećaju prema svojim južnim susjedima: njihova nezavisnost je dobrodošla onoliko koliko je to nezavisnost koju mi odobravamo. Sve drugo je neprihvatljivo, a što je još gore - i nezamislivo.

Nije zato paradoks da je Conrad bio i anti-imperijalist i imperijalist, progresivan onda kad je hrabro i s pesimizmom pokazivao samopotvrđujuću i samoobmanjuću pokvarenost prekomorske dominacije, a duboko reakcionaran onda kad je trebalo priznati da je Afrika ili Južna Amerika nekad imala samostalnu historiju ili kulturu, koju su imperijalisti nasilno prekinuli, a koja je na kraju njih pobijedila. Umjesto da o Conradu mislimo s visine kao o stvorenju svoga vremena, bolje bi bilo da se sjetimo da današnji stavovi Washingtona, kao i većine zapadnih tvoraca politike i intelektualaca, pokazuju mali napredak u odnosu na njegova shvatanja. Ono što je Conrad prepoznao kao uzaludnost latentnu u imperijalističkoj filantropiji – čije intencije uključuju i takve ideje kao što je stav da se “svijetu mora osigurati demokracija” – vlada Sjedinjenih Država još ni danas nije u stanju shvatiti, pa i dalje pokušava implementirati svoje želje širom cijelog svijeta, a posebno na Bliskom Istoku. Conrad je bar imao hrabrosti da vidi da takvi planovi nikad ne uspijevaju – jer oni hvataju planere u klopku sve većih iluzija o vlastitoj svemoći i u klopku obmanjujućeg samozadovoljstva (kao u Vijetnamu), i to zato što po samoj prirodi stvari na pogrešan način shvataju ono što je inače evidentno.

Sve to treba imati na umu ako se Nostromo želi čitati s više interesa ne samo za njegove izvanredne odlike već i za inheretna ograničenja. Nova nezavisna država Sulaco koja nastaje na kraju romana samo je manja, ali još strože kontrolirana i netolerantnija verzija veće države od koje se odvojila i koju sada nastoji prevazići u bogatstvu i značaju. Conrad dopušta čitaocu da imperijalizam vidi kao sistem. Život u podređenoj oblasti iskustva pod jakom je impresijom fikcija i gluposti dominantne oblasti. Ali je i obrnuto istina, iskustvo u dominirajućem društvu počinje zavisiti od nekritičkih predodžbi o domorocima i njihovim teritorijama, kao o onima kojima je potrebna la mission civilisatrice.

Kako god ga čitali, Nostromo nudi jedno viđenje bez praštanja, i doslovno stvara mogućnost isto tako oštrog viđenja imperijalističkih iluzija Zapada u Mirnom Amerikancu Grahama Greena ili u Okuci rijeke V. S. Naipaula, romanima koji obrađuju različitu problematiku. Danas, poslije Vijetnama, Irana, Filipina, Alžira, Kube, Nikaragve, Iraka, malo se čitalaca ne

bi složilo da su Greeneov Pyle i Naipaulov otac Huismans (ljudi koji vjeruju da domoroce treba obrazovati i uvesti u “našu” civilizaciju) sami zbog svoje prevelike naivnosti proizveli ubistva, subverzije i neprekidnu nestabilnost “primitivnog” društva. Slična ljutina prožima i filmove kao što su Salvador Olivera Stonea, Apokalipsa sada Francisa Forda Coppole i Nestali Constantina Coste Gavrasa, u kojim beskupulozni CIA operativci i činovnici ljudi od moći podjednako manipuliraju domorocima kao i dobronamjernim Amerikancima.

Ipak, ta djela, koja toliko duguju Conradovoj anti-imperijalističkoj ironiji iz Nostroma, nastoje pokazati da sve akcije koje su značajne za svijet potiču sa Zapada, čiji su predstavnici slobodni da svoje fantazije i filantropije ispunjavaju u učmalom Trećem Svijetu. Po tom shvatanju, udaljeni krajevi svijeta nemaju ni život, ni historiju, ni kulturu o kojima bi se imalo što reći, a i njihova se nezavisnost i integritet ne može prikazati a da pri tome nije prisutan Zapad. Ako ima šta da se tu prikaže, onda je to, kao i kod Conrada, isključivo neopisiva korupcija, degeneriranost, neiskupljivi grijesi. Ali Conrad je pisao Nostroma u vremenu neosporavanog imperijalističkog entuzijazma Europe. A suvremeni romansijeri i tvorci filmova koji su njegovu ironiju dobro naučili stvaraju svoja djela poslije dekolonizacije, poslije ogromnog intelektualnog, moralnog i imaginativnog remonta i dekonstrukcije zapadnjačke reprezentacije nezapadnog svijeta, dakle poslije radova Frantza Fanona, Amilcara Cabrala, C. L. R. Jamesa, Waltera Rodneya, poslije romana i drama Chinua Achebea, Ngugi wa Thiongoa, Wole Soyinke, Salmana Rushdija, Gabriela Garcie Marqueza i mnogih drugih.

Na taj način, Conrad je ostavio u nasljeđe svoje rezidualne imperijalističke naklonosti, ali njegovi nasljednici jedva da imaju opravdanje za predrasude svojih djela, makar one često bile jedva primjetne. Problem nije samo u tome što Zapadnjaci nemaju dovoljno simpatije, ni razumijevanja za strane kulture – jer, na kraju krajeva, ima dosta umjetnika i intelektualaca koji su, praktično, prešli na drugu stranu: Jean Genet, Basil Davidson, Albert Memmi, Juan Goytisolo i drugi. Možda je više u pitanju politička spremnost da se ozbiljno prihvate alternative imperijalizmu, a među njima i samo postojanje drugih kultura i drukčijih društava. Svejedno da li neko vjeruje da Conradovi izvanredni romani samo potvrđuju uobičajene zapadnjačke sumnje prema Latinskoj Americi, Africi i Aziji, ili da u romanima kao što su Nostromo i Velika očekivanja vidi crte začuđujuće upornog imperijalnog pogleda na svijet, koji podjednako može izvitoperiti perspektivu i čitaoca i autora: oba ta načina čitanja su kao realne alternative staromodna. Svijet danas više ne postoji kao spektakl o kojem možemo imati pesimističko ili optimističko mišljenje i o kojem naši “tekstovi” mogu biti ingenijalni ili dosadni. Svaki takav odnos podrazumijeva umiješanost moći i interesa. I sve dok ne vidimo da Conrad i kritizira i reproducira imperijalnu ideologiju svog vremena, sve dotle mi ne možemo karakterizirati svoje vlastite sadašnje stavove: projiciranu ili odbačenu želju za dominacijom, spremnost da se osude ili sposobnost da se prihvate druga društva, tradicije i historije i da se s njima surađuje.

Svijet se promijenio od vremena Conrada i Dickensa na način koji je iznenadio, i često uzburkao, Europljane i Amerikance iz metropole; oni se sada konfrontiraju s ogromnom ne-bijelom imigrantskom populacijom u vlastitoj kući i suočavaju s impresivnim redom tek

osnaženih glasova, koji zahtijevaju da se čuju i njihove priče. Poenta ove moje knjige je da su te populacije i ti glasovi već neko vrijeme tu, i to zahvaljujući upravo globalnom procesu koji je pokrenuo moderni imperijalizam; ignorirati ili na drugi način omalovažiti isprepletenu iskustvo Zapadnjaka i Orijentalaca, međuzavisnost kulturnih prostora na kojima su kolonizator i kolonizirani koegzistirali i borili se jedni s drugim u projekcijama rivalnih geografija, narativa i historija – značilo bi ne vidjeti ono što je esencijalno za svijet u ovom stoljeću.

Prvi put se sada historija imperijalizma i njegove kulture može izučavati, a da se ne shvata ni kao monolitna, ni kao reducirano isparcelirana, separata i posebna. Istina, bilo je zabrinjavajućih erupcija separatističkog i šovinističkog diskursa, bilo u Indiji, Libanu ili Jugoslaviji, bilo u afrocentričkim, islamocentričkim ili eurocentričkim proklamacijama; ali daleko od toga da bi dovele u pitanje borbu za oslobođenje od imperije, te redukcije kulturnog diskursa stvarno dokazuju valjanost one temeljne oslobađajuće energije koja oživljava želju da se bude nezavisan, da se govori slobodno, bez bremena nepravedne dominacije. Međutim, jedini način da se razumije ta energija je historijski: otuda i prilično širok geografski i historijski raspon koji sam nastojao ostvariti u ovoj knjizi. U želji da prisilimo druge da nas čuju, mi često zaboravljamo da je svijet prenaseljeno mjesto; kad bi svak insistirao na radikalnoj čistoti i prioritetu svoga glasa, sve što bismo dobili bila bi strašna buka beskrajnih sukoba, krvava politička zbrka, istinski užas, čiji se začeci tu i tamo mogu primijetiti u oživljavanju rasističke politike u Europi, u kakofoniji rasprava oko političke korektnosti i politike identiteta u Sjedinjenim Državama, te – govoreći o mom dijelu svijeta – u netolerantnosti religioznih predrasuda i u iluzornim obećanjima bizmarkovskog despotizma na način Saddama Husseina i njegovih brojnih arapskih epigona i dvojnika.

Kako je zbog toga otrežnjujuće i nadahnjujuće ne samo čitati ono što nas drži na našoj strani, kao što je dosad bio slučaj, već i uočavati s kolikom vještinom jedan veliki umjetnik kao Kipling (kao malo koji drugi imperijalist i reakcionar) zna prikazati Indiju: njegov roman Kim ne samo da nastavlja dugu historiju angloindijske perspektive već, uprkos tome, i prognozira neodrživost te perspektive, s njenim insistiranjem na stavu da indijska stvarnost zahtijeva i čak sa zahvalnošću traži britansko starateljstvo na manje-više neodređeno vrijeme. Tvrdim da je veliki kulturni arhiv ostvaren tamo gdje su u prekomorski dominion uložene intelektualne i estetičke investicije. Ako ste šezdesetih godina 19. stoljeća bili Britanac ili Francuz, vi ste Indiju i Sjevernu Afriku vidjeli i osjećali s izvjesnom mješavinom familijarnosti i distance, ali nikad s osjećajem za njihov poseban suverenitet. U vašim narativima, povijestima, putopisima i istraživanjima vaša svijest je predstavljala glavni autoritet; ona je bila aktivna energija koja je osmišljavala ne samo kolonijalističke aktivnosti već i opise egzotičnih zemalja i naroda. A vaš osjećaj moći jedva da je mogao i zamisliti da će “domoroci” koji vam se čine ili ulizički pokorni ili zlovoljno nekooperativni ikad biti sposobni prisiliti vas da na kraju dignete ruke od Indije ili Alžira. Ili da kažete išta što bi moglo protusloviti, provocirati ili na drugi način omesti dominantni diskurs.

Kultura imperijalizma nije bila nevidljiva, niti je krila svoja partnerstva i svoje interese u svijetu. Njene glavne linije su dovoljno jasne da možemo komentirati njena, često

skrupulozna, očitovanja, ali i razloge zašto im nije posvećivana veća pažnja. To što one sada privlače pažnju, i to toliko da su, recimo, inspirirale i ovu i mnoge druge knjige, to manje proizlazi iz neke vrste retrospektivnog revanšizma a više iz sve jače potrebe za povezivanjem. Jedno od postignuća imperijalizma je u tome što je on zbližio svijet. I bez obzira što je u tom procesu odvajanje Europljana od domorodaca bilo podmuklo i duboko nepravedno, većina od nas bi to historijsko iskustvo imperije danas mogla smatrati zajedničkim. Zadaća je, pak, da se to iskustvo opiše na takav način da taj opis uključi i Indijce i Britance, i Aližirce i Francuze, i Zapadnjake i Afrikance, Azijce, Latino-Amerikance i Australce, uprkos užasima, krvoproliću i gorčini osvetoljubivosti.

Moj je metod da se što više usredsredim na individualna djela, da ih čitam najprije kao velika ostvarenja kreativne ili interpretativne imaginacije, i onda da ih prikažem kao dijelove ukupnog odnosa između kulture i imperije. Ja ne vjerujem da pisce mehanički determinira ideologija, klasa ili ekonomska historija, ali vjerujem da su oni veoma mnogo uključeni u historiju svog društva, da u većoj ili manjoj mjeri oblikuju tu historiju i da su oblikovani njome kao svojim vlastitim socijalnim iskustvom. Kultura i estetske forme koje kultura sadrži proizlaze iz historijskog iskustva, što je praktično jedna od glavnih teza ove knjige. Kao što sam otkrio pišući Orijentalizam, ne možemo shvatiti historijsko iskustvo na osnovu spiskova i kataloga; bez obzira koliko ste materijala obradili, uvijek će neke knjige, članci, autori i ideje ostati neobrađeni. Zbog toga sam nastojao promatrati ono što smatram značajnim i suštinskim, priznajući unaprijed da je selektivnost i svjestan izbor upravljao mojim radom. Nadam se da će čitaoci i kritičari ove knjige naći da se u njoj dalje razvija istraživanje i argumentacija historijskog iskustva imperijalizma. Raspravljajući i analizirajući ono što je u stvari jedan globalni proces, morao sam povremeno biti i uopćen i sumaran; ali sam siguran da niko ne bi želio da ova knjiga bude duža nego što jest!

Osim toga, ima nekoliko imperija o kojim nisam raspravljao: austro-ugarska, ruska, otomanska, španska i portugalska. Ta izostavljanja, međutim, uopće ne žele sugerirati da su ruska dominacija u Centralnoj Aziji i Istočnoj Europi, vlast Istambula nad arapskim svijetom, Portugala nad onim što je danas Angola i Mozambik i španska dominacija na Pacifiku i u Latinskoj Americi bile benigne (pa zato prihvatljivije) ili manje imperijalističke. To što govorim samo o britanskom, francuskom i američkom imperijalnom iskustvu je zbog toga što je to iskustvo na jedinstven način koherentno i na specifičan način usredsređeno na kulturu. Engleska je, naravno, imperijalna klasa za sebe, veća, grandioznija, impozantnija nego ijedna druga; skoro dva stoljeća Francuska je s njom bila u najdirektnijem nadmetanju. Kako narativ igra važnu ulogu u imperijalnom osvajanju, nije čudo da Francuska i (naročito) Engleska imaju neprekinutu tradiciju romana, koja je neuporediva. Amerika se počela razvijati kao imperija tokom devetnaestog stoljeća, ali je tek u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, poslije dekolonizacije britanske i francuske imperije, pošla putem svoja dva velika prethodnika.

Postoje još dva dodatna razloga zašto sam se usredsredio na te tri imperije. Jedan razlog je u tome što ideja da se upravlja prekomorskim teritorijama – preskačući preko susjednih teritorija u daleke zemlje – ima privilegiran status u te tri kulture. Ta ideja je povezana s projekcijama u književnosti ili geografiji ili umjetnosti i zahtijeva kontinuirano prisustvo kroz

stvarnu ekspanziju, administraciju, investiranje, angažiranje. Zbog toga ima nečeg sistematičnog u imperijalnoj kulturi, što u drugim imperijama nije tako evidentno kao u britanskoj ili francuskoj, a na drugi način i u američkoj. A to je ono što imam na umu kad govorim o “strukturi mišljenja i pogleda”. Drugi razlog je u tome što su to tri zemlje u čijim sam se orbitama rodio i odrastao i u kojim sad živim. Mada se u njima osjećam kao kod kuće, ja sam, kao neko ko potiče iz arapskog i muslimanskog svijeta, ostao onaj koji pripada drugoj strani. To mi je u nekom smislu omogućilo da živim na obje strane i da pokušavam posredovati među njima.

Ukratko, ovo je knjiga o prošlosti i sadašnjosti, o “nama” i “njima”, i o tome kako te stvari vide različite i obično suprotstavljene i odvojene strane. Njen trenutak je, tako da kažem, vrijeme poslije Hladnog Rata, kad su se Sjedinjene Države pojavile kao posljednja supersila. Živjeti u SAD u tom vremenu, za pedagoga i intelektualca porijeklom iz arapskog svijeta, podrazumijeva cijeli niz sasvim specifičnih interesa, koji su svi ostavili traga u ovoj knjizi, kao što su utjecali na sve što sam napisao nakon Orijentalizma.

Prije svega, tu je deprimirajući osjećaj da smo formulacije tekuće američke politike već ranije vidjeli i čitali. Svaki veliki metropolski centar koji je aspirirao na globalnu dominaciju govorio je, a nažalost i radio, iste te stvari. Uvijek se pozivalo na moć i nacionalne interese u vođenju poslova malih naroda; uvijek je tu ista destruktivna revnost kad stvari pođu loše, ili kad domoroci ustanu i svrgnu poslušnog i nepopularnog vladara kojeg je imperijalna sila održavala na vlasti; tu je i ono užasno predvidljivo poricanje da smo “mi” imperijalisti, jer “mi” smo izuzetak i nećemo ponoviti greške ranijih velikih sila, poricanje za kojim već rutinski slijede iste greške, kao što svjedoče Vijetnam i rat u Zalivu. Još je od svega najgora nevjerovatna, iako često pasivna, kolaboracija s tom praksom od strane intelektualaca, umjetnika, žurnalista, čije su pozicije kod kuće progresivne i pune zadivljujuće osjećajnosti, a sasvim suprotne kad je u pitanju ono što se radi vani u njihovo ime.

Moja je (možda iluzorna) nada da historija imperijalne avanture predstavljena u pojmovima kulture može zbog toga poslužiti nekoj svrsi koja ima ilustrativan i čak upozoravajući karakter. Jer, mada se imperijalizam neumoljivo razvijao tokom devetnaestog i dvadestog stoljeća, i otpor imperijalizmu je također uznapredovao. Zato nastojim obje te sile prikazati zajedno. To ni u kom slučaju ne pošteđuje kritike unesrećene kolonizirane narode; kao što će svaki pregled postkolonijalnih država pokazati, sreća i nesreća nacionalizma, ili onoga što bi se moglo zvati separatizam i domorodački provincijalizam (nativism), ne daju uvijek lijepu priču. I to se mora reći, makar samo zato da bi se pokazalo da uvijek postoje i alternative Idi Aminu i Saddamu Husseinu. Zapadni imperijalizam i nacionalizam Trećeg Svijeta pothranjuju jedan drugog, ali i u najgorem slučaju oni nisu ni monolitni ni deterministički određeni. Uostalom, ni kultura nije monolitna, a nije ni ekskluzivni posjed Istoka ili Zapada, ni malih grupa ljudi ili žena.

U svakom slučaju, priča jeste sumorna i često obeshrabrujuća. Ono što nju danas malo ublažava je mjestimična pojava nove intelektualne i političke savjesti. I to je onaj drugi interes koji je ugrađen u ovu knjigu. Jer koliko god da se lamentira o tome kako je stari kurs

humanističkih studija podložan politiziranim pritiscima, uprkos toj takozvanoj kulturi žalopojki i svim nečuveno pretjeranim kritikama na račun “zapadnih” ili “feminističkih” ili “afrocentričkih” ili “islamocentričkih” vrijednosti, stvari su se danas promijenile. Kao primjer uzmimo izvanrednu promjenu u proučavanju Bliskog Istoka, kojim je tada kad sam pisao Orijentalizam još uvijek dominirao na jednoj strani agresivno muški, a na drugoj jedan sasvim snishodljiv ethos. Da pomenem samo knjige koje su se pojavile u posljednje tri ili četiri godine: Osjećanja pod velom Lile Abu-Lughod, Žene i spol u islamu Leile Ahmed, Žensko tijelo, ženski svijet Fedwe Malti-Douglas⁴ – u njima je jedna sasvim drukčija ideja o islamu, Arapima i Bliskom Istoku dovela u pitanje i u velikoj mjeri osporila stari despotizam. Ta djela su feministička, ali ne ekskluzivistička; ona demonstriraju različitost i složenost iskustva koje djeluje ispod totalitarnih diskursa orijentalizma i bliskoistočnog (prevashodno muškog) nacionalizma; ona su i intelektualno i politički sofisticirana i u skladu s najboljim teorijskim i historijskim studijama; ona su angažirana, ali nisu demagoška, senzibilna su, ali nisu sentimentalna prema ženskom iskustvu; najzad, iako su ih pisale naučnice različitog porijekla i obrazovanja, ta djela polemiziraju s političkom situacijom žene na Bliskom Istoku i u isto vrijeme doprinose promjenama te situacije.

Kad tome dodamo i knjige Retorika engleske Indije Sare Suleri i Kritička područja Lise Lowe⁵, vidimo da je revizionistička nauka te vrste izmijenila, ako već ne i odbacila, geografiju Bliskog Istoka i Indije kao homogenih, redukcionistički shvaćenih oblasti. Nestale su binarne opozicije tako drage nacionalističkom i imperijalističkom pothvatu. Umjesto toga, počinjemo osjećati da se stari autoritet ne može naprosto zamijeniti novim autoritetom, da se javljaju nova svrstavanja preko nacionalnih granica i preko postojećih tipova i suština, te da danas ta nova svrstavanja provociraju i dovode u pitanje u osnovi statički pojam identiteta, koji je predstavljao srž kulturne misli u eri imperijalizma. Kroz cijelu historiju veza između Europljana i njihovih “drugih”, koja je sistematično počela prije pola milenija, jedna ideja jedva da se promijenila: da postojimo “mi” i “oni”, i jedni i drugi potpuno konstituirani, jasno vidljivi i neupitno očigledni. Kao što sam u Orijentalizmu pokazao, ta podjela ide unazad do grčke misli o barbarima, ali gdje god da je porijeklo tog pojma “identiteta”, on je u devetnaestom stoljeću postao glavna oznaka imperijalističkih kultura, kao i onih kultura koje su se nastojale oduprijeti europskom osvajanju.

Mi smo još uvijek nasljednici onog načina mišljenja po kojem pojedinca definira nacija, koja svoj autoritet izvodi iz tobože neprekinute tradicije. U Sjedinjenim Državama upravo ta briga za kulturni identitet izazvala je sukob oko toga koje knjige i koji autoriteti konstituiraju “našu” tradiciju. To nastojanje da se dokaže da ova ili ona knjiga jeste (ili nije) dio “naše” tradicije jedno je od najzamornijih duhovnih vježbanja koje možemo zamisliti. A ekscesi su tu mnogo češći nego doprinosi historijskoj tačnosti. Tek neka se zna: ja nemam više strpljenja s tim stavom da se “nas” tiče jedino ili uglavnom ono što je “naše” i ne mogu oprostiti one reakcije na taj stav koje traže od Arapa da čitaju arapske knjige, služe se arapskim metodima i slično. Kao što je C. L. R. James uobičavao reći, Beethoven isto toliko pripada Karibljanima koliko i Nijemcima, jer je njegova muzika danas dio baštine čovječanstva.

Naravno, ideološka briga oko identiteta, sasvim razumljivo, isprepletena je s interesima i

programima različitih grupa – i to ne samo ugnjetenih manjina – koje žele uspostaviti prioritete koji odražavaju njihove interese. Pošto se veliki dio ove knjige bavi time što da se čita iz nedavne historije i kako da se to čita, ovdje ću samo ukratko sumirati moje ideje. Prije nego se složimo oko toga što čini američki identitet, mi moramo priznati da je, kao naseljeničko društvo koje je izgrađeno na ruševinama značajnog domorodačkog prisustva, američki identitet isuviše raznolik da bi bio jedinstven i homogen; uistinu, bitka se tu vodi između zastupnika jedinstvenog identiteta i onih koji cjelinu vide kao kompleksnu, ali ne i svodivu na jedno isto. Ta opozicija podrazumijeva dvije različite perspektive, dvije historiografije, jednu linearnu, koja sve svodi na jedno, i drugu kontrapunktnu i često nomadsku.

Moj je stav da samo druga perspektiva ima potpuni osjećaj za realnost historijskog iskustva. Djelimično baš zbog imperije, sve su kulture međusobno isprepletene; nijedna nije jedinstvena i čista, sve su hibridne, heterogene, izvanredno raznovrsne i nemonolitne. To, vjerujem, podjednako važi za današnje Sjedinjene Države kao i za moderni arapski svijet, iako se u prvom slučaju mnogo govori o opasnostima “ne-amerikanizma”, a u drugom slučaju o prijetnjama “arabizmu”. Nažalost, odbrambeni, reaktivni i čak paranoični nacionalizam često je upleten u samu osnovu obrazovanja, pa se djeca i stariji učenici odgajaju da cijene i slave jedinstvenost svoje tradicije (obično na račun drugih). Upravo tim, tako nekritičkim i nepromišljenim oblicima obrazovanja i mišljenja ova knjiga se najviše i obraća – kao korektiv, kao alternativa, kao istinski istraživačka mogućnost. U njenom pisanju okoristio sam se onim utopijskim prostorom koji još uvijek pruža univerzitet, koji, po mom uvjerenju, mora ostati mjesto gdje se takva vitalna pitanja istražuju, raspravljaju i promišljaju. Ako bi on bio mjesto gdje se nameću i rješavaju socijalna i politička pitanja, to bi značilo da je univerzitet lišen svoje osnovne funkcije i da se pretvorio u dodatak partiji koja je na vlasti.

Ne želim da me se pogrešno razumije. Uprkos izvanrednoj kulturnoj raznovrsnosti, Sjedinjene Države jesu, i sugurno će ostati, koherentna nacija - isto to važi i za druge anglofonske zemlje (Britaniju, Novi Zeland, Australiju, Kanadu), kao i za Francusku, koja sad ima velike grupe imigranata. Tačno je da postoji velika polemička podijeljenost i polariziranost u raspravama, za koju Arthur Schlesinger u knjizi Razjedinjenje Amerike kaže da šteti proučavanju historije, ali to, po mom mišljenju, ne nagovještava disoluciju države.⁶ U svakom slučaju, bolje je istraživati historiju onakvu kakva jeste, nego je zanemarivati ili poricati; nikakvog razloga nema da se plašimo činjenice da Sjedinjene Države imaju toliko mnogo historija, od kojih mnoge danas sve glasnije traže da im se obrati pažnja. Jer, mnoge od njih su tu oduvijek, od njih je, u stvari, nastalo američko društvo i stvorena američka politika (čak i poseban stil historijskog pisanja). Drugim riječima, malo je vjerovatno da će rezultat sadašnjih rasprava o multikulturalizmu voditi “libanizaciji”, a ako te rasprave pokažu put koji vodi do političkih promjena i promjena u načinu na koji žene, manjine i novi imigranti vide sebe, onda se njih ne treba bojati, niti se od njih braniti. Ono što treba imati na umu jeste da su priče o emancipaciji i prosvijećenosti u svom najjačem obliku priče o integraciji, a ne o separaciji, priče o narodima koji su bili isključeni iz glavne grupe, ali koji se sada bore za svoje mjesto u njoj. Pa ako stare i ovještale ideje o glavnoj grupi nisu dovoljno fleksibilne ili spremne da uključe nove grupe, onda te ideje treba mijenjati – što je

mного bolje nego odbaciti grupe koje se javljaju.

Posljednja stvar koju želim istaći je da je ovo izbjeglička knjiga. Iz objektivnih razloga, nad kojima nisam imao kontrolu, ja sam odrastao kao Arapin sa zapadnjačkim obrazovanjem. Od kako pamtim ja sam osjećao da pripadam i jednom i drugom svijetu, a da ni jednom ni drugom ne pripadam sasvim. Tokom mog života, međutim, oni dijelovi arapskog svijeta za koje sam bio najviše vezan ili su se potpuno izmijenili zbog građanskih prevrata i rata, ili su naprosto prestali postojati. A u Sjedinjenim Državama sam dugo bio izvanjac, naročito onda kad su one zaratile i suprotstavile se (nimalo savršenim) kulturama i društvima arapskog svijeta. Ali kad kažem “izbjeglištvo”, ja pod tim ne mislim ništa tužno, niti uskraćujuće. Naprotiv, kad pripadate objema stranama imperijalne podjele, to vam omogućava da obje lakše razumijete. Osim toga, sam New York, gdje je ova knjiga u cjelini napisana, izbjeglički je grad par excellence, a posjeduje i onu manihejsku strukturu kolonijalnog grada koju je opisivao Fanon. Možda je sve to stimuliralo onu vrstu interesa i tumačenja koje sam se ovdje poduhvatio, ali su te okolnosti svakako učinile da se osjećam kao da pripadam više nego jednoj historiji i više nego jednoj grupi. Da li se takvo stanje može smatrati kao dobrodošla alternativa normalnom osjećaju pripadnosti samo jednoj kulturi i osjećanju lojalnosti prema samo jednoj naciji, to čitalac sada mora sam odlučiti.

S engleskog preveo Zdenko Lešić

Izvornik: časopis *Izraz* br. 10/11 2000/2001